

Tíz évvel a hatalomváltás után *

*„Az európai történelem megrázkódtatásai megmutatták, a nemzeti kisebbségek védelme alapvető fontosságú kontinensünk stabilitása, demokratikus biztonsága és békéje szempontjából.”
(Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló évi Keretegyezménye bevezetőjének 6. bekezdése)*

1. A Romániában, Szlovákiában és az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek, illetve magyarok jogi helyzetét áttekintő ország tanulmány 2009-ben készült el.

A Szerbiában élő kisebbségek jogállásának és a vajdasági magyarok helyzetének elemzése valójában csak most készülhetett el, mivel néhány fontos kisebbségi vonatkozású törvény meghozatala elhúzódtott, illetve váratott magára. Így például a megkülönböztetés tilalmáról szóló törvénynek (2009. március 26.), vagy a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénynek az elfogadása, ami hét évet késett (és csak 2009. augusztus 31-én került rá sor)¹, vagy Vajdaság AT hatásköreinek meghatározásáról szóló törvénynek (2009. november 30.) a megszavazása és Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumának (2009. december 14.)² a hitelesítése.

2009-ben több más, a nemzeti kisebbségi jogok megvalósítása szempontjából fontos törvény elfogadására került sor, mint például az oktatási és a nevelési rendszer alapjairól szóló törvény, a művelődési törvény, a tájékoztatási törvény módosításáról, a politikai pártokról, a tankönyvekről és egyéb oktatási felszere-

lésről szóló törvény, a lakosság, a háztartások és a lakások 2011. évi összeírásáról szóló és az újnáci és fasiszta szervezetek, illetve egyesületek betiltásáról, valamint az újnáci és fasiszta jelképek és ismertetőjelek használatának tilalmáról stb. Újabb sor került a felsőoktatási törvény módosítására is (2010. június 29-én), amely figyelembe vette a nemzeti tanácsokról szóló törvény felsőoktatásra vonatkozó hatáskörereit is. Ezekkel a jogszabályokkal kiegészült a szerbiai nemzeti kisebbségi jogszabályok tára.

Az újonnan meghozott törvényeknek azonban nem mindegyike „kisebbségbarát” is. A szerbiai képviselőház 2008. december 22-én fogadta el például a bíróságok és az ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvényt. Ez a kisebbségellenesnek is nevezett törvény megszüntette, pontosabban „bíróági egységekre” degradálta – a nemzeti megmaradás szemszögéből nézve – hat kiemelten fontos magyar többségű községben (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya és Zenta) a községi bíróságot is. Ezeknek a bezárása különösen érzékenyen érinti a vajdasági magyarságot, mert ezzel egy történelmi hagyomány szűnik meg, ami a magyar nyelvi jogok gyakorlása és a magyarok lakta területek fejlődése szempontjából is fontos.

A kisebbségek védelmét nagymértékben biztosítja Szerbia (2006. november 8-i) alkotmánya. Mivel Szerbia nem fogadott el külön kisebbségvédelmi törvényt, ezért továbbra is alkalmazásban van a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló (2002. február 27-i) törvény, míg a kisebbségi jogok egyes területeit több mint 150³ emberi jogi és

* A Nemzeti kisebbségek Szerbiában c. kéziratban lévő könyv bevezetője

¹ A szerbiai és vajdasági kisebbségi vonatkozású hatályos jogszabályok és nemzetközi egyezmények forrásai a szövegben nincsenek feltüntetve, a szükségtelen ismétlések és a terjedelem növelésének elkerülése végett. Ezeket az 1-es számú, Szerbia Köztársaság és Vajdaság Autonóm Tartomány fontosabb nemzeti kisebbségügyi jogszabályai című mellékletben lehet megtalálni.

² A Tartományi Képviselőház még 2008. október 14-én elfogadta a tartomány alapszabályát, amit a Szerbiai Képviselőháznak – az elvárások szerint – 2008. december 31-ig kellett volna „jóváhagynia”, erre azonban csak 2009. november 30-án került sor. Ekkor fogadta ugyanis el a szerb parlament a Vajdaság hatásköreit taglaló törvényt, valamint a tartomány új statútumának javaslatát, amit a Tartományi Képviselőház 2009. december 14-én „véglegesen elfogadott és hitelesített”.

³ A legfontosabb emberi és nemzeti kisebbségi vonatkozású szerbiai jogszabályok listáját lásd a *Ljudska prava u Srbiji 2009 – pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava* (Az emberi jogok Szerbiában 2009 – jog, gyakorlat és az

nemzeti kisebbségi vonatkozású belföldi jogszabály és *mintegy* 100⁴ kötelező nemzetközi egyezmény is rendezi, amihez számos alacsonyabb rendű vajdasági jogszabály is tartozik.

Ezzel kapcsolatban el kell mondani, hogy még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) ratifikált az emberi jogokra vonatkozó minden fontosabb általános nemzetközi egyezményt. Az egyes szerződésekhez a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) szukcesszióval csatlakozott, mivel a JSZSZK aláíró volt, másokhoz pedig Szerbia és Montenegró államközössége társult, amelynek Szerbia a jogutódja.

Szerbia részes a legfontosabb általános és regionális egyezményekben is, amelyek közvetlenül vagy közvetve biztosítják a nemzeti kisebbségek jogait és szabadságát, beleértve az Európa Tanács (ET) 1995. február 1-jei Keretegyezményét a nemzeti kisebbségek védelméről.

Szerbiában most sem a kisebbségi jogszabályok számával, hanem azok minőségével, egymással való összehangoltságával és gyakorlati alkalmazásával van baj. A meglévő törvényeket sem alkalmazzák mindig következetesen, inkább szelektíven, ahogy azt a személyes, csoport-, a hatalmi elit- vagy a szűk pártérdekek kívánják. Egyes törvények ellentétes megoldásokat is tartalmaznak, mert azt, amit az egyik törvény lehetővé tesz, a másik megvonja.

Az emberi és a kisebbségi jogok állapotát Szerbiában az jellemzi, hogy „nincs koherens, összefüggő rendszer a polgári, politikai, szociális, gazdasági és más jogok megvalósításának ellenőrzésére, ezért nem lehet ezek helyzetéről megbízható értékelést adni” – jelentette ki Svetozar Čiplić emberi és kisebbségügyi miniszter⁵.

emberi jogok nemzetközi mércéi), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010, 383-389 o.

⁴ A Szerbia által ratifikált legfontosabb emberi jogi és nemzeti kisebbségi vonatkozású nemzetközi egyezmények listáját lásd az 1-es jegyzetben említett publikáció 377-382. oldalain, az itt bemutatott szerbiai és vajdasági jogszabályok listáját pedig az 1-es számú mellékletben.

⁵ *Toleranciaprogram a középiskolákban, Magyar Szó, 2008. augusztus 2., 3., 5. o. A szerb-montenegrói államszövetség felbomlásával (2006. június 3.) megszűnt a Rasim Ljajić által irányított szövetségi emberjogi és kisebbségügyi minisztérium is. A 2008. július 7-én alakult új szerb kormánynak – Szerbia politikai történelmében – első alkalommal van Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériuma.*

A szerbiai jogrendszer nem egységes és stabil, a jogszabályok sűrűn változnak, ezért van az, hogy gyakran nincsenek egymással összehangolva. A szerb Népképviselőház csak 2009-ben 264 törvényt hozott, illetve módosított, a jogszabályoknak az Európai Unió jogrendszerével való harmonizálása érdekében⁶. A törvényhozás ilyen intenzitása érthető is, hiszen az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatban összhangba kell hozni a belső jogszabályokat az uniós követelményekkel.

– A törvényeket összehangolták az európai mércékkel, nem kétséges tehát, hogy tekintetbe vették az emberi jogok és szabadságok tiszteletben tartását is. A nagyszámú törvénnyel kapcsolatban a probléma azok gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban jelentkezik, vagyis komoly munka szükséges ehhez, ami sok időt követel, és nem várható el, hogy az egyes újonnan elfogadott törvényeket azonnal alkalmazni lehet a gyakorlatban, különösen, ha azokat nem kíséri az alacsonyabb rendű kísérő jogszabályok és eljárások elfogadása” – olvasható a Tartományi Ombudsman 2009. évi jelentésében⁷.

A nagyszámú törvény létezése Szerbiában önmagában még nem garancia azok gyakorlati alkalmazására és a nemzeti kisebbségek védelmére. Egyes törvények nemcsak hiányosak⁸, de gondok merülnek fel gyakorlati alkalmazásukban, mivel jelentős eltérés mutatkozik a jogszabályok és a nemzeti kisebbségek jogainak mérvadó megvalósítása között. Emiatt van szükség a kisebbségi jogszabályoknak az európai normákkal való összehangoltságára és nem utolsósorban a mindennapi gyakorlati alkalmazásának és a jogok megvalósításának átfogó elemzésére.

A szerb alkotmányban és a törvényekben nem egységes a nemzeti kisebbségi jogi fogalomtár.

Az alkotmányban csak egyetlen helyen – és pedig a bevezetőjének első bekezdésében – található meg a „Szerbiában élő etnikai közösségek” kifejezés. További szövegében pedig (például a 18., 19., 20. stb. szakaszban) az „emberi és kisebbségi jogok” (*ljudska i manjinska prava*) és a „nemzeti

⁶ Lásd: <http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/zakoni.asp>

⁷ *Izveštaj o radu Pokrajinskog ombudsmana za 2009. godinu, 9-11. o., http://www.ombudsmanapv.org/Dokumenti/2010/Izveštaj_PO_2009.pdf. A jelentést a Tartományi Képviselőház 2010. május 17-én fogadta el.*

⁸ *te: Hiányos törvények, Magyar Szó, 2006. május 10., 1. o.*

kisebbségekhez tartozók” (pripadnici nacionalnih manjina) kifejezést használja (76/1, 79, 80. szakasz).

A nemzeti kisebbség fogalmát az alkotmány azonban nem határozza meg, erre csak utal, amikor a 76/3 szakaszban „a nemzeti kisebbséghez és a többségi nemzethez tartozó polgárok közötti teljes egyenjogúság” biztosításával kapcsolatos „külön jogszabályokat és ideiglenes intézkedéseket” említi. Ebből a megfogalmazásból arra lehetne következtetni, hogy nemzeti kisebbségi minden polgár, aki nem a többségi (szerb) nemzethez tartozik.

Vajdaság AT Statútumába viszont már bekerült az újabban közhasználatos „nemzeti közösségek” (nacionalne zajednice) fogalma (pl. 6., 7., 22., 23., 40. stb. szakasz), a tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvényben viszont ez a kifejezés nem, illetve továbbra is a „nemzeti kisebbségek” elnevezés található (pl. a 33., 38., 41., 62., 74. és 76. szakaszban).

A Műsorszórási Törvényben⁹ négy különböző kifejezés található: a „nemzeti és etnikai kisebbségek” (nacionalne i etničke manjine), a „nemzeti és etnikai közösségek” (nacionalne i etničke zajednice), a „nemzeti és etnikai csoportok” (manjinske i etničke grupe) és a „nemzeti kisebbségek, illetve etnikai csoportok” (nacionalne manjine, odnosno etničke grupe).

A tartomány statútumának 25. szakasza szerint „a Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai megválasztott nemzeti tanácsok révén érvényesítik autonómiájukat, intézményeket alapítanak, önállóan döntenek vagy részt vesznek az oktatást, a tudományt, a kultúrát, a nyelvhasználatot és a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban”. A tudományügyi kérdés – a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény szerint – nem tartozik a nemzeti tanácsok illetékességi körébe, ami a két jogszabály összehangolatlanságára utal.

Emiatt elengedhetetlenül szükségessé vált a további törvényhozási folyamatban a törvényeknek és a jogi terminológiának az összehangolása is.

⁹ Zakon o radiodifuziji, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének („Sl. glasnik RS”) 2002. július 19-i 42. számában; módosítások: 97/04, 76/05, 79/05, 62/06, 85/06, 41/09)

Ahhoz, hogy megvalósuljon a nemzeti kisebbségeknek a szerb alkotmány által szavatolt önkormányzati joga a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén, szükséges a Tájékoztatási Törvény és a Műsorszórási Törvény megváltoztatása, mert a két törvény rendelkezése nincs összhangban a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénnyel.

A nemzeti tanácsok számára különösen kedvezőtlen a Tájékoztatási Törvény 14/a szakaszának 1. és 2. bekezdése, amely amellet, hogy ellentétben van a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénnyel, a törvénynek a 2009. évi változtatásával került a szövegbe. Ez a rendelkezés ugyanis az alapítóknak megtiltja, hogy a jogaikat (a tájékoztatási eszközre való jogot és tájékoztatási eszköz megjelentetésének jogát) más személyekre – ezzel egyidejűleg a nemzeti tanácsokra – ruházzák át. Ez ellenkezik a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény 11. szakaszának 1. bekezdésével, miszerint a nemzeti tanács „alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat”, illetve 3. bekezdésével, amely úgy rendelkezik, hogy „a köztársaság, az autonóm tartomány és a helyi önkormányzat az alapítói jogokat egészében vagy részben a nemzeti tanácsra ruházhatja át”¹⁰. A törvény 14. a/2. szakasza az ilyen jogügyleteket „semmisnek” tekinti.

A műsorszórási és a helyi önkormányzati törvény ellentétes szabályokat tartalmaz a helyi önkormányzat jogáról, hogy elektronikus sajtót alapítson a kisebbségek nyelvén. Ezenkívül a műsorszórásról szóló törvény abban a pillanatban, amikor elfogadták, nem volt összhangban a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvénnyel. Az utóbbi törvény 17. szakaszában ugyanis az áll, hogy az állam külön rádió- és televízióállomásokat alapíthat, amelyek a nemzeti kisebbségek nyelvén sugároznának műsort¹¹.

¹⁰ Lásd még a 3-as alatti kiadvány 179. o.

¹¹ Manjine u Srbiji: pod stalnom tenzijom (Kisebbségek Szerbiában: állandó nyomás alatt), Helsinške sveske, Bulletin, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, br. 38, 2009. szeptember.: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/HB-Br38.pdf>. A teljes szöveg magyar nyelvű fordítását lásd: <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2906> (2009. október 5.) és Miniszterelnöki Hivatal, Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya:

2. Az elmúlt 20 év káros következményei sajnos még ma is tapasztalhatók az emberi és a kisebbségi jogok megvalósulása terén.

A Szerbiában élő nemzeti kisebbségek helyzetének, jogainak megvalósulásáról szóló értékelések ma sem egybehangzóak. Különböznek a hatalmi szervek, az ellenzéki politikusok és a civil szervezetek értékelései is. Ezért nem kell csodálkozni azon, hogy a vajdasági magyar pártok és politikum álláspontjai is eltérőek, amikor a vajdasági magyarság helyzetéről, illetve annak egyes nyílt kérdéseiről esik szó.

Az sem hallgatható el, hogy európai képviselők – akik a Szerbiában élő kisebbségek helyzetét általában pozitívan értékelik, amivel feltehetően ösztönözni kívánják Szerbiát az Európai Unióhoz való csatlakozásra – nem ismerik eléggé az itteni nemzeti kisebbségi helyzetét, problémáit. Ez már több alkalommal is bebizonyosodott, például a szövetségi kisebbségvédelmi törvény meghozatalakor. A diplomata főleg nem ismerik azt a mindennapi gyakorlatot, amely a Vajdaságban a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben a kisebbségi jogok terén létezett, jelentősen meghaladva a mai szintet, ami sok esetben eltér a hatályos törvényes rendelkezésektől is.

A nemzeti kisebbségek helyzetéről a legalaposabb és leg tárgyilagosabb elemzéseket a civil szervezetek készítették.

Az Amnesty International 2009. május 29-én bemutatott, az emberi jogok állapotára vonatkozó éves jelentése szerint „Szerbiában a kisebbségek továbbra is megkülönböztetésben részesülnek” és „olyan eseteket is feljegyeztek, amikor emberi jogvédőket támadtak meg”. A szervezet 2010. évi jelentése szerint „az emberi jogok terén Szerbia elért bizonyos eredményt, de a nemzeti kisebbségi közösségek megkülönböztetése folytatódik”¹².

A szerbiai Helsinki Bizottság 2009. szeptemberi értékelése szerint a 2000. október 5-i változások után a kisebbségvédelmi törvény elfogadása volt az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (a

Reggeli Sajtófókus, Reggeli Sajtófigyelő (2009. október 6.).

¹² <http://www.nadlanu.com/Dynamic/News,intItemID,134071,intCategoryID,123.html> és *Balkans Human Rights*: <http://balkanshumanrights.org/?tag=nacionalne-manjine>. A szerbiai emberi jogvédők helyzetéről lásd még a 3-as alatti kiadvány 36. oldalán az 5. pont alatt.

volt Szerbia és Montenegró) felvételének fő feltétele az Európa Tanácsba. Attól az időtől a szerbiai kisebbségek helyzete a nemzetközi szervezetek, az Európai Unió (EU), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), az Európa Tanács, a külföldi nagykövetségek, de a helyi nemkormányzati szervezetek állandó felügyelete alatt van. Az utóbbi kilenc évet a számos incidens, és lényegében a nem megfelelő állami politika jellemzi. Tekintettel arra, hogy az „új” politikai elit folytatta az etnikai állam megalapozását, a nemzeti kisebbségek helyzete a szerbiai körülmények figyelőinek állandó témája maradt. A jogi keret és a társadalmi légkör megváltoztatásának hiánya miatt a kisebbségek továbbra sem elégedettek az állam és a társadalom irántuk való viszonyulásával.

Marko Karadžić, a szerbiai emberi jogi és kisebbségügyi minisztérium államtitkára – aki 2010. szeptember 24-én benyújtotta lemondását – ezzel kapcsolatosan így fogalmazott:

– A nemzeti kisebbségek védelmének nem lenne szabad a templomok vagy a dzsámik miniszteri látogatásában, esetleg különböző fogadások szervezésében kimerülnie. Kifogásolom, hogy bizonyos kisebbségi csoportok jogainak képviselete megreked az állásfoglalások szintjén. A minisztérium valójában semmit sem tesz egyes kisebbségi közösségek helyzetének javítása érdekében. (...) Enyhe előrelépés figyelhető meg mindegyik kisebbségi közösség helyzetét illetően, de semmi esetre sem lehetünk elégedettek. Sokkal nyitottabban és őszintébben kellene a kisebbségek helyzetével foglalkozni. Szerbiát még mindig a sztereotípiák és a diszkrimináció uralja. Semmi sem olyan, mint ahogyan azt a különböző kerekasztal-beszélgetéseken vagy fogadásokon bemutatjuk – mondta Karadžić¹³.

A szerbiai politikai elit és szakmai közvélemény egy része előnyben részesíti az egyéni polgári jogokat, a kollektív jogokkal szemben. Szerbia azonban távol van még a polgári államtól és nem valós az az elvárás, hogy a kisebbségek indokolt félelme, mindamiatt, ami az utóbbi két évtizedben történt, csak az egyéni jogok rendszerén keresztül szüntethető meg.

A 2009-es évben két, a kisebbségek jogainak megvalósítása szempontjából rendkívül fontos tör-

¹³ *Pesevszki Evelyn: Szerbiát a sztereotípiák és a diszkrimináció jellemzi, Magyar Szó, 2010. szeptember 28., 1. és 5. o.*

vényt hoztak: a megkülönböztetés tilalmáról és a nemzeti tanácsokról. Az első fontos biztosítéka a polgárok egyenjogúságának, a másodikkal pedig megteremtődnek a feltételek annak a légüres térnek a megszüntetésére, amelybe a nemzeti kisebbségek tanácsai kerültek, miután többségüknek (2006-ban) letelt a megbízatása. Az első törvény az ún. schengeni fehér listára való felkerülésnek a feltétele, a második pedig a kisebbségi önkormányzat szempontjából fontos.

A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény elfogadására a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény elfogadása után hét évvel került sor, amely előírta, hogy a nemzeti kisebbségek tanácsainak megválasztását külön törvénnyel kell rendezni. A hétéves jogi vákuum lelassította „a kisebbségi törvényhozás” folyamatát, mert egyes területeken még mindig nem hozták meg az alaptörvényeket, ahogyan azt az alkotmány elrendelte¹⁴.

A State Departmentnek az emberi jogokkal foglalkozó 2010. március 12-én közzétett jelentése szerint Szerbiában nagyjából tiszteletben tartják az emberi jogokat. Az igen részletes okmány azonban rámutat az emberi jogok megsértésének eseteire, a túlzott rendőri erő túlzott alkalmazására, a rendőrségi és bírósági korrupcióra, az újságírókra való nyomásgyakorlásra, a hatalom bírálói elleni nyomásra. A jelentés emlékeztet az Európai Bizottságnak arra okmányára, amely az ellenséges hangulatról szól a kisebbségekkel szemben, amelyek a lakosság 20-30 százalékát teszik ki¹⁵.

A belgrádi Emberi Jogi Központnak (Centar za ljudska prava) a szerbiai emberi jogok állapotáról szóló legújabb jelentésének 2010. március 26-i bemutatása alkalmával tartott sajtóértekezleten elhangzott az is, hogy „az emberi jogok állapota Szerbiában, a 2009-es évben, rosszabbodott az előző évhez viszonyítva, különösen amikor a hátrányos megkülönböztetésről, a társadalmi-gazdasági jogokról és a szólásszabadságról van szó”¹⁶.

– Az emberi jogok védelme és megvalósítása terén továbbra is nagy problémát jelent az emberi jogok védelmében illetékes intézmények rossz mű-

ködése. Az ügyészség ritkán hallatta hangját, amikor sérültek az emberi jogok, a rendőrség pedig továbbra is nagyon hosszadalmas nyomozásokat folytat, amelyek nem adnak kielégítő eredményeket. A bírósági eljárások úgyszintén indokolatlanul sokáig tartanak. A kimondható büntetések előírt alsó és felső határa közötti rés a bíróságok számára jelentős diszkriminációt biztosít az ítéletek kimondásakor, ami a nagyon egyenlőtlen büntetőpolitika egyik okozója¹⁷.

Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok tiszteletben tartásának egyik fokmérője, hogy egy országból hányan fordulnak a Strasbourgban (Franciaország) székelő Emberi Jogok Bíróságához. A 2009-es adatok szerint Szerbia ellen a Bírósághoz eddig mintegy 3200 beadványt nyújtottak be, ami azt jelenti, hogy Szerbia a panaszok tekintetében a 8. helyen van Európa 47 országa közül. Ezek között – ismereteim szerint – azonban elenyésző számban vannak a nemzeti kisebbségi jogsérelmek miatt benyújtott panaszok.

Amióta Szerbia 2003. december 26-án megerősítette az emberi jogok és alapvető szabadságok európai egyezményét, 2010. április végéig, a strasbourgi bíróság 45 ítéletet hozott, miközben sok tárgyban ítélethozatalra nem került sor, mert a felek kiegyeztek¹⁸ – hangzott el a „Szerbia Köztársaság az Emberi Jogok Bírósága előtt, a 2009. március és 2010. március közötti időszakban” értekezleten. Svetozar Čiplić miniszter az értekezleten elmondta, hogy „Szerbia minden bírósági ítéletet megfelelő módon és a meghatározott időben végrehajt”. „Minden átalakulás és reform az emberi jogoknak az igazságszolgáltatási szervek előtti védelme irányába halad” – hangoztatta Čiplić.

A 2009-ig meghozott 40 ítélet közül 37-ben a Bíróság legalább egy jogsértést állapított meg, míg három ítéletben nem marasztalta el a szerb államot. Biztató, hogy a bíróság egyetlen esetben sem állapította meg az élethez való jognak, a kínzás és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértését, habár erre is hivatkoztak a Bíróságnál. Az is megállapítható, hogy szerb állami szervek és bíróságok eddig nem fordítottak kellő figyelmet a nemzetközileg garantált emberi jogokra, habár az

¹⁴ Lásd a 11-es jegyzetben.

¹⁵ <http://www.vajdasagma.info/cikk>

[hp?ar=szerbia&id=12801](http://www.vajdasagma.info/cikk?ar=szerbia&id=12801), március 12. [12:16]

¹⁶ I. T. *Diskriminacija i dalje prisutna*, Danas, 2010. március 27., 5. o.

¹⁷ Lásd a 3-as alatt említett kiadványt, 35. o.

¹⁸ Uo., 39. o., 13. pont.

utóbbi időben az egyes bírósági ítéletekben észlehető az egyezményre való hivatkozás iránya¹⁹.

3. Ez a kiadvány azzal a céllal készült, hogy – tíz évvel Slobodan Milošević bukása után – áttekintést adjon a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek jogállásáról és a vajdasági magyarok helyzetéről. Az említett országjelentésektől abban tér el, hogy – a jogszabályok ismertetésével párhuzamosan – igyekszik bemutatni az itt élő magyar nemzeti kisebbség helyzetét, illetve azt, hogy valósulnak meg közösségünknek a jogszabályokban deklarált jogai a mindennapi élet különböző területein (nyelv- és íráshasználat, oktatás, kultúra és a tájékoztatás), illetve a közéletben és a közügyekben való részvételi jog, a nemzettársakkal való határon belüli és azon kívüli együttműködésre való jog, a szülőföldhöz való jog stb. Ezt kívánja segíteni a dolgozat szerkezete is, bár az egyes ismétléseket közöttük nem lehetett egészen kiküszöbölni.

A tanulmány elkészítésekor a hangsúly természetesen a szerb alkotmányra és a legfontosabb törvényekre került, azzal, hogy azokat az alacsonyabb rendű/rangú köztársasági és tartományi jogszabályokat is ismertetem, amelynek nemzeti kisebbségjogi jelentősége is van. Az alapvető témához való ragaszkodás és tárgyilagosság érdekében az írás nem tér(hetett) ki az egyes jogszabályokkal, mint például a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény elfogadásával kapcsolatos politikai vitákra, amelyek a magyar közösséget igencsak megosztották és kihatnak jogainak hatékonyabb megvalósítására, érvényesítésére.

A jogszabályok elemzése azonban önmagában nem elegendő. Lehetnek ugyanis azok még a lehető legjobbak is, nem sok értelmük van, ha a gyakorlat nincs összhangban velük. Ezért a nemzeti kisebbségek valós helyzetének felméréséhez elengedhetetlenül szükségesnek tartottam, hogy az előírásoknak a mindennapi életben való alkalmazását is tanulmányozzam.

A bemutatott jogszabályokat igyekeztem összefüggésbe hozni a nemzeti kisebbségi vonatkozású nemzetközi egyezményekkel is, amelyeknek Szerbia is részese. A dolgozat befejezése előtti hetek-

ben is születtek a tárgyába tartozó új jogszabályok, ezért a benne foglaltak a 2010. szeptember végén érvényes helyzetet tükrözik. Azért fontos ezt megemlíteni, hogy egy esetleges újabb munka elkészítői ezt az időpontot vegyék kezdetnek, illetve a folytatásnak. Remélem, hogy az újabb kutatók alkalmasnak találják majd arra, hogy a jövőben egy folyamatosan frissített, megújuló elemzés és adattár alapját képezze. Ugyanakkor a vajdasági magyarság helyzetére vonatkozó adatokat, „élő anyagról” lévén szó, a kézirat lezárásáig újítottam.

A nemzetközi kisebbségi jogvédelemmel foglalkozó rész egy korábbi, Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok nemzetközi jogvédelme²⁰ című tanulmányom alapján készült, illetve annak az újított, kiegészített változata.

A kiadvány mellékletében található Szerbia Köztársaság és Vajdaság Autonóm Tartomány fontosabb nemzeti kisebbségügyi jogszabályainak magyar és szerb nyelven készült listája, az Európai Unióról szóló szerződés nemzeti kisebbségvédelmi rendelkezései és az Európai Parlament állásfoglalásai a kisebbségek vajdasági zaklatásáról és a nemzetiségi sokféleség védelméről a Vajdaságban. Itt található továbbá a kisebbségjogi címtár, amely tartalmazza mindazoknak a legfontosabb hatalmi intézményeknek és civil szervezeteknek az adatait, amelyek a nemzeti kisebbségi jogok védelmében illetékesek.

Munkám során nehézséget okozott a vajdasági magyarok helyzetére vonatkozó adatok felkutatása, mivel a Vajdaságban – tíz évvel a hatalomváltás után – nincsen egyetlen olyan intézmény sem, amely tudományos módszerekkel foglalkozna a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával, jogainak megvalósításával. Ezért az adatok a látjegyzetekben részletesen feltüntetett magyar és szerb nyelvű forrásokon alapszanak, mint például a sajtóban közölt és az interneten található írások, a vajdasági magyar politikai pártok és civil szervezetek anyagai, a tartományi ombudsman éves jelentései stb.

A forrásokban lévő adatok azonban nem ritkán eltérők, illetve nem azonos módszerrel készültek, vagy nem ugyanarra az időszakra vonatkoznak, ami jelentősen megnehezíti a változások nyomon

¹⁹ Uo. 43. o. és *Veliki broj žalbi Strazburu (Nagyszámú panasz Strasbourgnak)*. www.b92.net, 2010. május 1-je [11:05], a <http://pravniportal.rs/?cat=aktuelno&id=421#4> alapján.

²⁰ *Frre Media Lapkiadó Kft., Újvidék 2005*

követését és a következtetések levonását. Az oktatás területén például három különböző hatalmi szerv (a Tartományi Képviselőház oktatásügyi bizottsága, a vajdasági kormány és a tartományi ombudsman) is készített kimutatást.

Annak ellenére, hogy a politikusok (leginkább a külföldi vendégek előtt) előszeretettel hangsúlyozzák a tartomány lakosságának soknemzetűségét (a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakosságának 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adják), a tartományban jelenleg nem végeznek folyamatos és intézményes tudományos alapú kisebbségkutatót, amelynek eredményei összehasonlíthatók is lehetnének a korábbi évek adataival.

Hogy ez miért van így, annak több oka is lehet. Az egyik például az, hogy a hatalomra bizonnyára nem vetne kedvező fényt, ha ország-világ tudomást szerezne a nemzeti kisebbségeknek valós helyzetéről, a kisebbségi népesség folyamatos csökkenéséről, a kisebbséghez tartozóknak a foglalkoztatottak közötti aránytalan részvételéről, vagy a közigazgatásban, az igazságügyben és a rendőrségen dolgozó kisebbségiek aránytalanul kevés számáról stb. Egy ilyen (helyzet)elemzés nélkül viszont komoly, megalapozott kisebbségpolitikáról nem is lehet beszélni.

Hiányoznak az olyan konkrét tanulmányok és elemzések is, amelyek – a belső és a nemzetközi jogszabályok alapján – tudományos módszerekkel mutatnák be a nemzeti kisebbségi közösségek

helyzetét, a demográfia, a foglalkoztatás, a nyelvhasználat, a helység- és a földrajzi nevek használata, az oktatás, a kultúra, a tudomány, a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és a mindennapi élet egyéb területein.

A Vajdaságban két – anyagi eszközökkel és támogatásokkal jóformán nem rendelkező – magyar civil szervezet foglalkozik az emberi és a kisebbségi jogok érvényesülésének figyelemmel kísérésével: az újvidéki székhelyű Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület és a szenttamási Emberi Jogi Központ (EJK).

Mind az Árgusnak, mind az EJK-nak fontos szerepe van a vajdasági magyarok aktuális helyzetének megvilágításában, problémáinak a szerbiai és a nemzetközi közvélemény elé tárásában. A civil szervezetek és az egyéni publikációk azonban nem helyettesíthetik az intézményes és folyamatos tudományos kisebbségkutatót. Ezért szükség lenne egy vajdasági kisebbségkutató intézet mielőbbi létrehozására – mint amilyen korábban már létezett is – amely tudományos módszerekkel és folyamatosan figyelemmel kísérné a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulását. Ez az egyedüli lehetőség arra, hogy tárgyilagos képet kapjunk arról, hol is tartunk a nemzeti kisebbségi jogok megvalósításában.

Újvidék, 2010. október 17.

